

STADSHOLMEN

URVÄDERSKLIPPAN MINDRE 5

Urvädersgränd 13

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 HUVUDBYGGNAD
- 2 TVÄTTSTUGA
- 3 SOPRUM

HUVUDFASADEN MOT URVÄDERSGRÄND. URSPRUNGLIGEN UTGJORDE HUSET DEN ÖSTRA DELEN AV TRE ARKITEKTONISKT SAMMANHÅLLNA BYGGNADER LÄNGS URVÄDERSGRÄND. FOTO: J. MALMBERG

Byggnaden på Urvädersklippan mindre 5 uppfördes 1858 av F. Argilander. Huset ingick ursprungligen i ett större byggnadskomplex med gemensam arkitektonisk utformning på denna och angränsande två tomter.

Huset är ett exempel på de få hus som uppfördes omkring mitten av 1800-talet, innan den stora byggboomen på 1880-1890-talen, och representerar den enklare nyrenässansstil som dominerade i Stockholm under 1850-talet. Dess exteriör och interiör är välbevarade med byggnadsdetaljer som vittnar om de rådande arkitekturidealen och representerar tidens borgerliga bostadsbyggande. Byggnadens volym, fasadutformning och placering har betydelse för gaturummet och ett stadsbildmässigt värde för miljön omkring Slussen. Kvarterets nuvarande bebyggelse är tillkommen under 1700-, 1800- och 1900-talet. Tillsammans visar husen tydligt på den byggnadshistoriska förändring som skett och berättar samtidigt om äldre levnadsförhållanden.

Fastigheten Urvädersklippan mindre 5 är grönvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett särskilt kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Området på Katarinaberget var i stort sett bebyggt vid 1600-talets slut. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

En brand ödelade 1723 större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest.

MOT KLEVGRÄND HAR BYGGNADEN EN LITEN TERRASS MED TVÅ GÅRDSHUS. FOTO: J. MALMBERG

Det dominerande byggnadsmaterialet var timmer, trots stadens ambitioner att endast stenhus borde uppföras. Genom tryckta byggnadsordningar senare under 1700-talet fick stadsarkitekten god kontroll över byggandet, och i strävan efter enhetlighet och brandsäkerhet uppfördes många välproportionerade och gulputsade borgarhus av sten. De flesta av områdets bevarade trähus kan därför placeras i det tidiga 1700-talet.

Första hälften av 1800-talet var, liksom i övriga staden, en tid med liten byggnadsverksamhet. Förändringarna var däremot betydligt större under århundradets senare del och 1900-talets första årtionden. Det byggdes en mängd hyreshus som till viss del ersatte den äldre småskaliga bebyggelsen och gav området en ny siluett. Samtidigt genomfördes nya trafiklösningar som förbättrade kommunikationerna till den kuperade och svårtillgängliga östra delen av

Södermalm. Katarinahissen från 1880-talet och framdragningen av Katarinavägen under åren omkring 1910 gjorde området lättare att nå men förändrade samtidigt stadsbilden.

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna, men också hus från senare tider. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen.

HISTORIK

Urvädersgränd

Urvädersgränd och kvarteret Urvädersklippan Mindre har fått sina namn efter en gårdsägare, Simon Urväder. År 1650 omtalas "Capteinens Simon Uhrwäders

URSPRUNGLIG PARDÖRR MOT KLEVGRÄND.
FOTO: J. MALMBERG

gårdh” i kvarteret ”Uhreväders klippa”. Det finns dock knappa uppgifter om Simon Urväder i övrigt. Gatan är idag mest känd som Bellmans gata då han bodde på nummer 3 mellan åren 1770-1774.

Argilanders nyuppförda hus

År 1858 lät F. J. Argilander uppföra ett fem våningar högt hus på tomt nummer 5 i kvarteret Urvädersklippan mindre, hus nummer 1 på kartan. Huset var det östra av tre samtidigt och enhetligt uppförda byggnader. Det byggdes enligt rådande ideal med nyrenässansfasader som tog inspiration från renässansens ornament och kompositioner.

Sannolikt uppfördes delar av huset på äldre murar från skomakaren Kasper Ertmans hus 1793. Det nya huset innehöll 11 lägenheter, allt mellan enkelrum till fyra rum och kök. Enligt en brandförsäkring 1861 innehöll bottenvåningen mot Klevgränd förråd. Den

andra våningen hade två mindre lägenheter varav den ena hyrdes av portvakten. Lägenheterna inreddes med bröst- och fönsterpaneler, garderober och gipsade tak. Köken hade järnspis. Till vindsvåningen fanns en järndörr.

På terrassen mot norr uppfördes två gårdshus. Mot väster var ett stenhus innehållande avträden, hus nummer 2 på kartan, och mot öster ett stenhus innehållande bod, hus nummer 3 på kartan.

Senare förändringar

År 1873 ägdes tomten av sekreteraren F. A. Craelius. Mot Klevgränd fanns en cafélokal som år 1885 fick en egen entré mot gatan. Samma år anger adresskalendern att huset ägdes av L. Hallengren och i lägenheterna bodde bland annat enkefru Craelius, en lektor, tullvaktmästare, enkefru och bokhållare. År 1924 utvidgades cafélokalen och 1933 inreddes wc och köken

I TRAPPHUSET FINNS URSPRUNGLIGA FÖNSTER OCH VEDLÅR.
FOTO: J. MALMBERG

moderniserades. År 1939 inreddes en tvättstuga i det västra gårdshuset, hus nummer 2 på kartan. Under 1920-talet förvärvas huset av J. A. Sjöberg, därefter övertogs det av Stockholms stad 1931. Numer ägs det av Stadsholmen.

Upprustning och renovering

År 1983 genomfördes en modernisering i samarbete med Stadsmuseet. Renoveringen medförde att nya takkupor sattes upp i takfallet mot norr, fönster utbyttes och lägenheterna moderniserades med nya kök och hygienutrymmen. För den ursprungliga planlösningen innebar det att en del av ett större rum delades av för inredning av wc. Äldre inredningssnickerier bevarades. På gården moderniserades det västra gårdshusets tvättstuga och det östra gårdshuset inreddes till soprum.

BYGGNADSBESKRIVNING

Mot Klevgränd i norr finns en liten asfaltsbelagd terrass

som avgränsas via ett spjälstaket och två grindar. På var sida om terrassen står de gulputsade, envåninga gårdsbyggnaderna. Det västra, hus nummer 2 på kartan, innehåller tvättstuga. Det östra, hus nummer 3 på kartan, innehåller ett soprum.

Exteriör

Byggnaden är placerad i slutningen ned mot norr och har därav tre våningar och inredd vind mot söder och fem våningar och inredd vind mot norr. Huset står på en svart sockel, bortsett från den norra fasadens sockel som är gråmålad. Fasaderna har gul kulör och är symmetriskt uppbyggda. Sockelvåningen är kvaderstensputsad och övriga våningar är slätputsade och dekorerade med pilasterformade hörn, horisontella listverk samt skulpterade ornament omkring fönstren. Taket är ett svart plåttak med plåtskodda skorstenar. Fönstren är utformade med mittpost och två spröjsade bågar från 1983. I trapphuset finns ursprungliga fönster bevarade med

PÅ VINDSVÅNINGEN FINNS TEGELGOLV OCH TRAPP-
RÄCKE MED SVARVADE BALUSTRAR. FOTO: J. MALMBERG

mittpost och två spröjsade bågar, mot öster finns blindfönster och i takfallet takkupor. Huvudentrén är placerad centralt på fasaden mot Urvädersgränd och har en putsad, gråmålad och dekorativ omfattning. Den ursprungliga pardörren av trä är indragen i murlivet och har helfranska och dekorativa fyllningar. Öster om huvudentrén finns ytterligare en entré till en lokal. Öppningen omges av profilerade foder, sannolikt från 1885, men dörren är sekundär. På den norra fasaden finns en ursprunglig pardörr till trapphuset samt fyra panelklädda dörrar till förråd.

Interiör

Huset har ett välbevarat trapphus med utgång mot Urvädersgränd och gården i norr. Golven har bruna och grå kalkstensplattor, valvbågar, gråmålade

halvfranska par- och enkeldörrar med samtida foder och vedlår. Några dörrar bevarar de äldre gångjärnen med både kulknopp och svarvad knopp. Vindsvåningen har ett tegelgolv, väggar av locklistpanel och räcke med svarvade balustrar. Till entrédörren mot gården i norr går en trappa med räcke av kryssribbor. Trapphusets trappa är av kalksten med en rund handledare av trä.

Även lägenheterna är välbevarade med ursprungliga inredningsdetaljer och stora delar av den ursprungliga planlösningen. Golven består av brädgolv, väggarna har halvfranska bröstpaneler och i fönsternischerna finns paneler. Flera av rummen bevarar runda, vita kakelugnar med reliefdekor och i taken finns en takfris och takrosett. Mellan rummen finns både halvfranska par- och enkeldörrar. Ytskikt, kök och wc präglas av renoveringen under 1980-talet.

I LÄGENHETERNA FINNS BEVARADE RUNDA, VITA KAKELUGNAR, BRÖSTPANELER, TAKFRISER OCH PARDÖRRAR MED TRE HALVFRANSKA Fyllningar. FOTO: J. MALMBERG

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.